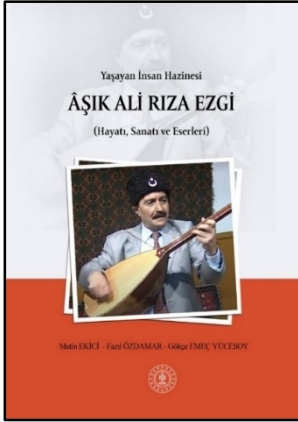

Metin Ekici, Fazıl Özdamar ve Gökçe Emeç Yücesoy
Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)
Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2025 (513 sayfa).

Yasin UYSAL

Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı,
yasinuysalsh@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0189-6414

Türk kültüründe geçmişten günümüze kadar gelen pek çok gelenek ve bu gelenekleri yaşatan kültürel miras yaratıcıları, taşıyıcıları ve icracıları bulunmaktadır. Bu geleneklerden biri olan âşıklık geleneği de âşıklar tarafından yüzyıllardır taşınarak bugüne ulaştırılan önemli bir Somut Olmayan Kültürel Miras unsurudur. Geçmişi şamanlara kadar uzandığı iddia edilen âşıklık geleneği ve bu geleneği geniş sahalarda yaşatıp aktaran âşıklar Türk toplumu için önemli bir konumdadır. Nitekim UNESCO kapsamında 2008 yılında Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası Ulusal Envanteri’ne, 2009 yılında ise İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası

Temsilî Listesi’ne kaydedildikten sonra (URL1) âşıklık geleneği ve âşıkların tanınırlığı hem ulusal hem de uluslararası boyutta artmıştır.

Türk dünyasının diğer sahalarında olduğu gibi Türkiye sahasında da âşıklık geleneği içerisinde yetişen, bu geleneği çeşitli zorluklarla yaşatan ve aktaran önemli âşıklar bulunmaktadır. Bu âşıklardan biri de Âşık Ali Rıza Ezgi’dir. Âşıklık geleneğinin önemli bir temsilcisi olan Ali Rıza Ezgi 2017 yılında UNESCO kapsamında “Âşıklık Geleneği” kategorisi ve “02.0036” envanter numarasıyla “Yaşayan İnsan Hazinesi” unvanı almıştır (Ekici ve ark., 2025, s. XI). Âşık Ali Rıza Ezgi hakkında Türkiye’de bazı akademik çalışmalar olmasına rağmen kendisinin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında kapsamlı bir akademik çalışma yapılmamıştır.² İzmir’de “âşıklık geleneği” alanında “Yaşayan İnsan Hazinesi” ilan edilen Ali Rıza Ezgi hakkında böyle bir çalışmanın yapılmamış

* **Atıf / Citation:** Uysal, Y. (2025) [Kitap İncelemesi. *Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)*, Metin Ekici, Fazıl Özdamar ve Gökçe Emeç Yücesoy] *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 323-329. <https://doi.org/10.32449/etgetdid.1702812>

² Yapılan diğer çalışmalar için bk. (Akbal, 2011; Ekici, 2019; Öncül, 2023).

olması bir eksiklik olup bu eksiklik, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Metin Ekici, öğretim üyesi Doç. Dr. Fazıl Özdamar ve Araştırma Görevlisi Gökçe Emeç Yücesoy tarafından hazırlanan *Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)* adlı çalışma ile giderilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen **Somut Olmayan Kültürel Miras ve İzmir Âşıkları: Panel ve Şölen** adlı proje kapsamında hazırlanan kitap, 7 Mayıs 2025'te Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni etkinliğinde bilim dünyasına takdim edilmiştir. Aynı etkinlikte Fazıl Özdamar ve Metin Ekici tarafından hazırlanan *Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)* (2025) adlı kitabın da takdimi yapılmıştır. Adı verilen etkinliğe Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Maksut Feryadi, Âşık Nevruz Ali Çiçek, Âşık Mehmet Divanoğlu ve Âşık Atacan Eprüzoglu da davet edilmiştir. Âşık Ali Rıza Ezgi ve Âşık Maksut Feryadi kendileri hakkında hazırlanan kitapları yazarların elinden bizzat almışlardır. Kitap takdiminin ardından ise Ali Rıza Ezgi ve Maksut Feryadi çeşitli âşık şiiri türlerinde eserler icra etmişlerdir.³

513 sayfadan oluşan kitap “Ön Söz”, “Giriş”, “Sonuç” ve “Ekler” kısımlarının hâricinde “Âşık Ali Rıza Ezgi ve Âşıklık Geleneği” ve “Âşık Ali Rıza Ezgi'nin Eserleri” adlı iki ana bölümden oluşmaktadır.

Kitabın “Ön Söz” kısmında çalışmanın kapsamı gereği âşıklık geleneği, bu geleneğin Somut Olmayan Kültürel Miras içindeki yeri ve Âşık Ali Rıza Ezgi hakkında temel bilgiler verilmiştir. Ayrıca 1950'lerde ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerle kırsaldan kente başlayan göç hareketleri ile bu geleneğin temsilcilerinin özellikle de büyük şehirlerde boy gösterdiklerine dikkat çekilmiş; bu tür temsilcilerden biri olan Ali Rıza Ezgi'nin yetiştirdiği çıraklar, zengin şiir, âşık havası ve hikâye repertuarı ile kentle kurduğu etkileşim kapsamında önemli bir âşık olduğu dile getirilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. x-xi).

Âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze kadarki sürecini kısa bir şekilde ele alan “Giriş” kısmı Metin Ekici tarafından daha önce sunulan “İzmir'de Yaşayan Bir Âşık: Âşık Ali Rıza Ezgi ve SOKÜM” adlı bildirinin genişletilmiş şeklidir (Ekici, 2019). Bu kısımda Âşık Ali Rıza Ezgi'nin hayatı ve sanatı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. İlgili kısımda dikkat çeken iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Ali Rıza Ezgi'nin Kars'tan İzmir'e taşındıktan sonra kendi yetiştirdiği çevreye benzer bir hikâye anlatım ortamını ve zamanını bulamamış olmasıdır. Bu duruma âşığın hikâyelerini icra edebileceği düzenli bir mekânın olmayışının, dinleyici çevresinin bu tür bir geleneğe yeterince aşına olmamasının ve hikâye icra

³ Söz konusu etkinliğe ait bazı görseller yapılan bu inceleme çalışmasının ekler kısmında yer almaktadır.

etme zamanının sınırlılığının neden olduğu dile getirilmiştir. Bu nedenle Ali Rıza Ezgi'nin, âşıklık geleneğinin önemli bir parçası olan hikâye anlatımını kent ortamına göre süre ve içerik bakımından değiştirdiği ifade edilmiştir. Diğer bir önemli nokta ise âşığın şiirlerinde genel olarak toplumsal ve bireysel ahlaki değerleri işlemiş olmasıdır. Değerlerin kaybedildiği yerde bozulmanın meydana geldiğini, ekonomik sorunların ve savaşların birey ve toplum yapısını bozduğunu dile getiren Ezgi'nin, bütün şiirlerinde bu tür sorunlar üzerinde odaklanmayı daha çok tercih ettiği belirtilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. 5-7).

“Âşık Ali Rıza Ezgi ve Âşıklık Geleneği” adlı birinci bölümün ilk kısmında; günümüzde âşıklık geleneğinin Erzurum, Kars, Ardahan/Çıldır, Sivas ve Çukurova vb. gibi bazı bölgelerde canlı olduğu bazı bölgelerde ise varlığını sürdürme çabası içinde olduğu vurgulanmış ve geleneğin yaşatılmasının önemine dikkat çekildikten sonra Karşı âşıkların bir listesi verilmiştir. Ardından bu bölümün “Âşık Ali Rıza Ezgi'nin Hayatı” adlı ilk alt başlığında Ali Rıza Ezgi'nin doğumu, ailesi, eğitimi, evliliği, İzmir'e göç edip yerleşmesi ve askerliği hakkında bilgiler verilmiştir. “Âşık Ali Rıza Ezgi ve Günümüz Âşıklık Geleneğindeki Yeri” adlı ikinci alt başlık kapsamında ise âşıklık geleneğine girmesi; âşıklık eğitimi, çıraklığı ve yetişmesi; saz çalmayı öğrenmesi ve ilk şiirleri; kendi şiirlerini söylemeye başlaması; mahlası alması; ilk ödülü ve usta âşık olması; katkı sunduğu bilimsel çalışmalar; eğittiği çırakları; âşıklık geleneğini icra ettiği yabancı ülkeler ve tanıştığı âşıklar; katıldığı toplantılar, programlar, yarışmalar ve aldığı ödüller hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. 11-29).

“Âşık Ali Rıza Ezgi'nin Eserleri” adlı ikinci bölümde, ilk olarak Ali Rıza Ezgi'nin âşıklık geleneğinde “usta malı” olarak adlandırılan, kendinden önceki âşıkların şiir, âşık havası ve hikâye üretimlerinin günümüze ulaşmasında önemli bir rol oynadığı dile getirilip âşıklık geleneğindeki bu taşıyıcı rolünün dışında, onun âşık şiiri konusunda birçok şekil ve türde de yeni eserler yaratabilme kabiliyetinde olduğu belirtilmiştir. Bölümün ilerleyen kısımlarında âşığın eserlerini hangi ortam ve mekânlarda icra edip hangi dijital platformlarda paylaştığı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümün başlığından da anlaşılacağı üzere bu bölümde âşığın eserleri yer almaktadır. Bunun öncesinde ise söz konusu eserlerin hangi yöntemle çalışmaya dâhil edildiği yazarlar tarafından açıklanmıştır (Ekici ve ark., 2025, s. 33-34).

İkinci bölümün “Besteleri” adlı ilk alt başlığında, Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) üyesi olan Âşık Ali Rıza Ezgi'nin besteci ve söz yazarı olarak 14 eserinin kaydedildiği belirtilip çalışmada bu eserlerin listesi verilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. 35-37).

“Şiirleri” adlı ikinci alt başlıkta âşığın şiirlerine yer verilmiştir. Çalışmada Ali Rıza Ezgi'nin şiirleri hece sayısına göre tasnif edilmiş ve bu tasnifte aynı yılda yaratılan şiirlerde yaratım tarihine ulaşılabiliyorsa kronolojik sıra izlenmiştir.

Kitapta âşığın toplam 354 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin 78 tanesi 8’li hece ölçüsü, 266 tanesi 11’li hece ölçüsü ve 10 tanesi ise 15’li hece ölçüsü ile üretilmiştir. Genel olarak bakıldığında Ali Rıza Ezgi’nin divan, cıgâlı tecnis, muhammes, geraylı lebdeğmez/dudakdeğmez, güzelleme, koçaklama ve taşlama türünde eserler ortaya koyduğu görülmektedir (Ekici ve ark., 2025, s. 37-244).

“Atışmaları” adlı üçüncü alt başlıkta âşığın atışmaları yer almaktadır. Bu kısımdan âşığın diğer âşıklarla yapmış olduğu toplam 25 atışmaya yer verilmiştir. Söz konusu bu atışmalar Ali Rıza Ezgi ile Âşık Gül Ahmet Yiğit, Âşık İlhami Demir, Âşık Temel Turabi (2 atışma), Âşık Maksut Feryadi (3 atışma), Âşık Ahmet İmami, Âşık Mihmani Cuya (2 atışma), Âşık Kamandar (2 atışma), Âşık Veli Canani (2 atışma), Âşık Nevruz Ali Çiçek, Âşık İrfan Erdağı, Âşık Erol Ergani, Âşık Zeki Erdali, Âşık Sefer Akyüzoğlu, Âşık Fevzi Olgun, Âşık Mansur Alyansoğlu, Âşık Nuri Demiroğlu, Âşık Yüksel Yıldızoğlu ve Âşık Gültekin Bulutoğlu arasında yapılmıştır. Âşık Ali Rıza Ezgi’nin pek çok atışması olmakla birlikte kitabın hacmi sebebiyle 25 atışmaya yer verildiği çalışmada belirtilmiştir. Bu yönüyle Âşık Ali Rıza Ezgi’nin bir atışma şairi olduğunu söylemek mümkündür (Ekici ve ark., 2025, s. 249-286).

İkinci bölümün “Anlattığı Hikâyeler” adlı dördüncü alt başlığında Âşık Ali Rıza Ezgi’nin anlattığı “Hüseyin ile Senem Hikâyesi”, “Kerem ile Aslı Hikâyesi (Akrep Bağları Bölümü)”, “Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi”, “Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi”, “Şeyh Senan Hikâyesi” ve “Bayram ile Güldane Hikâyesi” isimli altı hikâye yer almaktadır. Bu kısımda metin merkezli yöntemlerin dışına çıkmış ve metni etkileyen diğer unsurlar, anlatıcı ve dinleyicilerin kimliği, anlatıcının mensup olduğu âşık muhiti genel özellikleri ile hikâye anlatıcılığının ve dinleyicilerin nasıl olduğu, hikâyenin tasnifi ve yayılma sahası hakkında bilgi, anlatıcının metni kimden/kimlerden öğrendiği gibi hususlar ve bağlam ön plana çıkarılmıştır. Devamındaki “Anlattığı Hikâyeli Türkü” kısmında ise “Samed Vurgun ile Dürre Hanım” adlı hikâyeli türkü yer almaktadır. İkinci bölümün “Albümleri” adlı son alt başlığında da Ali Rıza Ezgi’nin çıkarmış olduğu albümlerin bilgileri ve görselleri bulunmaktadır (Ekici ve ark., 2025, s. 290-471).

Kitabın “Sonuç” kısmında çalışma içerisinde yapılan açıklamalar, verilen bilgiler ve tespitlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Yapılan açıklamalar, verilen bilgiler ve tespitler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye sahası âşıkları arasında hem irticalen şiir yaratma ve icra etme hem de destan/hikâye anlatma yönü güçlü olan Âşık Ali Rıza Ezgi’nin kapsamlı bir portresini sunan bu çalışmanın, özelde Türkiye sahası genelde ise Türk dünyasına ait âşıklık ve destancılık geleneğinin yaratım, aktarım ve bağlamını anlamak için örnek teşkil ettiği belirtilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. 483).

Kitabın Sonuç kısmını “Ekler” takip etmektedir. Ekler kısmı ise iki alt başlığa ayrılmış olup ilk kısımda “Dost ve Arkadaşlarının Kaleminden Âşık Ali Rıza

Ezgi” alt başlığında Yaşar Topkaya, İsmail Ömeroğlu Veliyev, Mansur Ekmekçi, Hacer Alioğlu Yakuti, Aydın Tazegül, İbrahim Çiftçi, Güner Özkan ve İhsan Kaya gibi isimlerin Ali Rıza Ezgi’ye ithafen yazdıkları yazı ve şiirler bulunmaktadır. Eklerin ikinci kısmı “Fotoğraflar”a ayrılmıştır. Bu kısımda Ali Rıza Ezgi’nin kendi arşivinden seçilmiş belli sayıda fotoğraflara yer verilmiştir (Ekici ve ark., 2025, s. 481-497).

Sonuç olarak Metin Ekici, Fazıl Özdamar ve Gökçe Emeç Yücesoy tarafından hazırlanan bu kitapla birlikte uzun yıllardır âşıklık geleneğini sürdüren, bu gelenek içerisinde yeni eserler üretilip çıraklar yetiştiren ve Türkiye’nin Yaşayan İnsan Hazinesi olan Âşık Ali Rıza Ezgi hakkında önemli bir akademik çalışma ortaya konmuştur. İncelemiş olduğumuz kitap sadece söz konusu âşığın hayatı ve eserleri kapsamında ele alınmamıştır. Kitap içerisinde Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında âşıklık geleneği; Âşık Ali Rıza Ezgi özelinde âşıklık geleneğinin güncel sorunları; âşığın hayatı, âşıklık eğitimi ve eserleri; âşığın hayatı ve eserleri arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Âşık Ali Rıza Ezgi’nin şiirleri ve hikâyeleri sadece metin merkezli bir yaklaşımla değil bağlam merkezli bir yaklaşımı gözeterek incelenip aktarılmıştır. Bağlamı ön plana çıkarmasından dolayı bu çalışma benzer çalışmalardan ayrılmaktadır ve âşıklık geleneği kapsamında ileride yapılacak olan diğer çalışmalara örnek olacaktır.

İncelenen bu kitap içerisinde yazarların da sıklıkla değindiği üzere hem Âşık Ali Rıza Ezgi özelinde hem de âşıklık geleneği genelinde bu geleneğin daha etkin bir şekilde yaşatılarak korunması için şu önerileri bir kez daha tekrar etmek yararlı olacaktır:

1. Âşıklara kent ortamlarında icra yapabilecekleri mekânların tahsis edilmesi,
2. Âşıklık geleneği temsilcilerinden usta ve çırakların tespit edilmesi,
3. Âşıklık geleneği temsilcilerinin kuracağı STK’lara destek olunması,
4. Âşıklık geleneğinin usta temsilcilerine sağlık vb. konularda sosyal haklar verilmesi ve kendilerinin ekonomik olarak desteklenmesi,
5. Âşıklık geleneği usta temsilcilerinin medya organlarında tanıtımlarının yapılması,
6. Âşıklık geleneği usta temsilcilerinin eğitim kurumlarında gençlerle buluşmasını sağlayacak programlar yapılması gereklidir (Ekici ve ark., 2025, s. 9).

Söz konusu bu önerilere “Âşıkların sosyal medyayı daha etkili bir şekilde kullanmaları gerektiği” de eklenebilir. Çünkü incelemiş olduğumuz kitapta da belirtildiği üzere âşıklık geleneği ve âşıklar sosyal medya üzerinden daha çok dinleyiciye ulaşabilir ve genç nesiller bu geleneği ve âşıkları daha yakından tanıyabilirler.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

KAYNAKÇA

- Akbal, V. (2011). Âşık Ali Rıza Ezgi- hayatı, sanatı, şiirleri, K. Öncül (Haz.), *Kars âşıklarının hayatları, sanatları ve şiirlerinden örnekler* içinde (s. 48-58). Kafkas Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Ekici, M. (2019). İzmir'de yaşayan bir âşık: Âşık Ali Rıza Ezgi ve SOKÜM, 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. C 3, (s. 398-395), T.C. KTB Yayınları.
- Ekici, M., Özdamar, F. ve Emeç Yücesoy, G. (2025). *Yaşayan insan hazinesi Âşık Ali Rıza Ezgi (Hayatı, sanatı ve eserleri)*. Paradigma Akademi Yayınları.
- Öncül, K. (2023). Ali Rıza / Koca Koca, Ali Rıza Ezgi, *Türk Edebiyatı isimler sözlüğü* (Cilt 2). Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Özdamar, F. ve Ekici, M. (2025). *Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında yaşayan insan hazinesi Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, sanatı ve eserleri)*. Paradigma Akademi Yayınları.
- URL1:<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (Erişim tarihi: 09.05.2025)

EKLER

Fotoğraf 1: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Soldan sağa Fazıl Özdamar, Pınar Fedakar, Metin Ekici ve Fikret Türkmen)

Fotoğraf 2: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Âşık Ali Rıza Ezgi ve Metin Ekici)

Fotoğraf 3: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Fazıl Özdamar)

Fotoğraf 4: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Âşık Ali Rıza Ezgi ve Gökçe Emeç Yücesoy)

Fotoğraf 5: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Âşık Ali Rıza Ezgi)

Fotoğraf 6: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Âşık Maksut Feryadi ve Âşık Ali Rıza Ezgi)